

Χρήστος Παΐζης

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ-ΠΡΟΣ-ΘΑΝΑΤΟ ΚΑΙ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΙΑΚΗΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΣ

«Να διαβάσω υπαρξιακή φιλοσοφία;
Μα εγώ τη ζω. Και την πεθαίνω»
Γουίλιαμ Χάλαχαν, *Αναζητώντας τον
Ιωσήφ Τάλμ*

«Der Tod ist kein Ereignis des Lebens.
Den Tod erlebt man nicht»*
Wittgenstein Tractatus 6.4311

«Sobald ein Mensch zum Leben
kommt, sogleich ist er alt genug zu ster-
ben»**

Der Ackermann aus Böhmen

ΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΙΑΚΗΣ Αναλυτικής¹ καθοριστικό ρό-
λο φαίνεται να διαδραματίζει το αντιθετικό ζεύγος «αυθεντικότητα-
τα»-«αναυθεντικότητα»². Παρόλο που ο ίδιος ο Heidegger τονίζει
πως η διάκριση δεν έχει αξιολογική αλλά μόνο οντολογική χροιά,
εντούτοις η αποφυγή κάποιας δεοντολογίας και η παραμονή στο
«ξηρό» έδαφος της φαινομενολογικής διερεύνησης δεν φαίνεται,
τουλάχιστον, εύκολη³. Σε άμεση συνάρτηση με το παραπάνω ζεύγος βρίσκο-
νται και μια σειρά αναλύσεις του για επιμέρους θέματα που αφορούν την

* «Το Θάνατο δεν τον βιώνουμε ο θάνατος
δεν είναι συμβάν της ζωής».

** «Μόλις κάποιος έλθει στη ζωή, είναι κιό-
λας αρκετά ηλικιωμένος για να πεθάνει».

1. «Υπαρξιακή Αναλυτική» είναι το τμήμα
εαίνο του *Sein und Zeit* (*Είναι και Χρόνος*),
όπου ο Heidegger αναλύει το *Da-sein*, την

ανθρώπινη δηλαδή ύπαρξη. Η Υπαρξιακή Α-
ναλυτική καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα του
Είναι και Χρόνος, είναι ο βασικός λόγος που
συνετέλεσε στο να θεωρηθεί ο Heidegger «υ-
παρξιστής», κάτι που ο ίδιος το αρνιόταν κα-
τηγορηματικά, τονίζοντας πως την ανθρώπι-
νη ύπαρξη την ανέλυσε «συμπτωματικά»,

μιας και είναι το Da του Sein και αυτός ενδιαφέρεται γι' αυτό (το Sein, το Είναι).

2. *Eigentlichkeit - Uneigentlichkeit*: αυθεντικός στα γερμανικά σημαίνει: αυτός που έχει ιδιοποιηθεί τον ίδιο του τον εαυτό (*eigen*).

3. Γι' αυτό ο Husserl τον είχε κατηγορήσει για επιστροφή στον «ψυχολογισμό», αυτό τον «επάρατο» εχθρό της Φαινομενολογίας. Ο Sartre πάλι, υποστήριζε πως η διάκριση αυθεντικό-αναυθεντικό κρύβει ή προϋποθέτει αξιολογικές παραμέτρους, στο βαθμό που διακρίνεται μια «υπεροχή» της αυθεντικότητας έναντι της αναυθεντικότητας. Ο Heidegger επέμενε στον «περιγραφικό-φαινομενολογικό» χαρακτήρα της ανάλυσής του, αρνούμενος κάθε ηθική-δεοντολογική παράμετρο: ο Heidegger δεν θα παρότρυνε το πέρασμα από τη μια μορφή ύπαρξης στην άλλη, μιας και, όπως παρακάτω αναφέρουμε, αυτό το «πέρασμα» γίνεται μέσω διαδικασιών «σκοτεινών» όπως π.χ. η κλήση της συνειδήσης. Αυτό πάλι που καθορίζει το αν θα υπάρξει ή όχι αυτή η κλήση είναι το Είναι: άρα, κάθε πέρασμα από τη μια μορφή ύπαρξης στην άλλη, κάθε απόφαση του *Dasein*, είναι απόκριση στο κάλεσμα του Είναι. Το *Da-sein* είναι το εδώ (στον κόσμο δηλαδή) του Είναι, η παρουσία του Είναι και κάθε εξέτασή του δεν μπορεί να το θεαθεί αποσπασματικά, αυτόνομα, αλλά «*sub specie essere*». Έτσι, ζητήματα «ελευθερίας βούλησης», «εκλογής» κ.α. που κυριαρχούν στον «Υπαρξισμό» είναι άγνωστα για την Υπαρξιακή Αναλυτική: άλλωστε και «η βούληση ως θέμα ενδιαφέρει μόνο την Ψυχολογία» (Wittgenstein, *Tractatus* σ. 423): γι' αυτό, νομίζουμε, η κατηγορία του Husserl για «ψυχολογισμό» δεν ευσταθεί. Απλά η ανθρώπινη ύπαρξη ψυχρά ανιχνεύεται στα άκρατα θεμέλια της και τις έσχατες δυνατότητές της: όσα προβάλλει η Υπαρξιακή Αναλυτική είναι «διαπιστώσεις» και «περιγραφές». Χωρίς αμφιβολία, όμως, συναντάμε και κάποια «πρέπει»: τα «πρέπει» αυτά, κατά τη γνώμη μας, πρέπει να θεωρηθούν λογικά και όχι αξιολογικά-ηθικά. Τότε, ίσως πει κάποιος, ο Heidegger μιλά εξ' ονόματος του Εί-

ναι; Αν σκεφτούμε πως αργότερα (μετά το *Είναι και Χρόνος*) θα μιλήσει για «φρουρούς του Είναι» που είναι ο ποιητής και ο στοχαστής ή πως «ο άνθρωπος είναι η εναρκτήρια ποίηση του Είναι, για το οποίο ήλθαμε πολύ νωρίς» [«*Wir kommen zu spät für die Götter und zu früh für das Sein; dessen angefangenes Gedicht ist der Mensch*»], «*Aus der Erfahrung des Denkens*», σ. 7]. Όπως «δε μιλά ο άνθρωπος, αλλά η γλώσσα» έτσι, ίσως, δεν δρα ο άνθρωπος αλλά το Είναι. Ίσως να είναι κι έτσι. Μήπως, άλλωστε, και για τον Hegel τα «πάθη» των ατόμων ήταν τίποτα άλλο από το μέσον για να πληρωθεί ο «φόρος ύπαρξης» της ιδέας; [«*Die Idee bezahlt den Tribut des Daseins... nicht aus sich, sondern durch die Leidenschaften der Individuen*»] [«Η ιδέα πληρώνει το φόρο της ύπαρξης όχι απ' εαυτής αλλά μέσω των παθών των ατόμων», «*Philosophie der Weltgeschichte*»].

Το αν η θέση αυτή, αν «τραβηχτεί από τα μαλλιά», θα «εξηγήσει» ακόμα και το περίφημο «*Das Sein ist der Führer*» (που ποτέ δεν γράφτηκε έτσι ακριβώς, αλλά λέγεται πως ειπώθηκε) είναι ζήτημα που αφορά όσους θέλουν «σώνει και καλά» να θεωρήσουν τις πολιτικές επιλογές του Heidegger ως λογική συνέπεια των φιλοσοφικών του απόψεων και, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Παπαγιώργης (*Η Οντολογία του Heidegger*, σελ. 178) το «*Είναι και Χρόνος*» πως είναι το «αλφαβητάρι του Ναζισμού». Η δική μου άποψη είναι πως οι «φιλοσοφικές» θέσεις του Heidegger:

α. Δεν έχουν τίποτα κοινό με την επίσημη ναζιστική φιλοσοφία (βιολογισμός, ρατσισμός κ.α.).

β. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν εύκολα, αφού πρώτα δεόντως διαστρεβλωθούν (όπως π.χ. και ο Nietzsche).

γ. Δεν συνεπάγονται λογικά την πολιτική τοποθέτηση του Heidegger στο Ναζιστικό κόμμα, αλλά μπορούσε να επιβιώνει σ' αυτό χωρίς να εγκαταλείψει αυτές του τις απόψεις, κάτι που π.χ. δε θα μπορούσε να γίνει αν προσχωρούσε στο K.P.D.

δ. Οι αξιολογικές προϋποθέσεις που υπο-

ανθρώπινη ύπαρξη, δηλαδή το Dasein⁴, όπως το πρόβλημα του θανάτου ή (η κλήση της συνείδησης).

Η προβληματική του θανάτου στον Heidegger φαίνεται να εστιάζεται γύρω από τα εξής σημεία:

1. Ο θάνατος είναι η δυνατότητα εκείνη που, όταν πραγματοποιηθεί, το Dasein ολοκληρώνεται χρονικά: η πρώτη δυνατότητα, η δυνατότητα της γέννησης, η έσχατη δυνατότητα, η δυνατότητα του θανάτου. Όμως, η πραγματοποίηση αυτής της δυνατότητας συνεπάγεται με τη σειρά της:

α. ολοκληρωτική εξαφάνιση του Dasein, στο βαθμό που παύει να είναι το Da του Sein.

β. άρση κάθε άλλης δυνατότητας, μιας και η δυνατότητα συνδυάζεται άμεσα με την εμπειρική ύπαρξη.

2. Ως δυνατότητα ο θάνατος διαφέρει από τις άλλες δυνατότητες του Dasein: οι άλλες δυνατότητές του έχουν να κάνουν με κάποια όντα της καθημερινής ζωής με τα οποία το Dasein συνδέεται μέσα στα πλαίσια της μέριμνάς του, είτε αυτή είναι μέριμνα για άλλους ανθρώπους είτε μέριμνα για τη διατήρησή του ως ύπαρξης⁵. Οι άλλες δυνατότητες μπορούν:

α. να αποφευχθούν,

β. να συσχετισθούν μεταξύ τους,

γ. να θεωρηθούν ως αβέβαιες μέχρι να πραγματοποιηθούν.

Αντίθετα ο θάνατος είναι μια δυνατότητα βέβαιη, μη παρασκάμπιμη, η μόνη δυνατότητα του Dasein που δεν συνδέεται με κανένα άλλο ον παρά μόνο με τον ίδιο τον εαυτό του, μιας και ακόμα κι αν πεθάνουμε για κάποιο άλλο άτομο πεθαίνουμε μόνοι μας το θανάτό μας.

λανθάνουν σε κάθε πολιτικό ολοκληρωτικό οργανισμό (κόμμα, κράτος) βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με την αντιαξιολογική στάση του Heidegger, που δεν δίσταζε να την προβάλλει και εν μέσω Ναζισμού, χαρακτηρίζοντας «ανοησία» τη φιλοσοφία του Rosenberg.

Όμως, στο θέμα θα προσπαθήσουμε να επανέλθουμε αναλυτικά σε άλλη ευκαιρία.

4. Ο όρος Dasein έχει αποδοθεί ως «παρεί-ναι» (Μαλεβίτσης), «εδωνά-Είναι» (Τζαβάρας), «ώδε-Είναι (Κωσταράς)»: όλες οι αποδόσεις του όρου έχουν το χαρακτηριστικό πως διατηρούν το απαρέμφοτο στη μετάφραση: οι λέξεις, όμως, που τελικά δημιουργούνται,

στη νεοελληνική γλώσσα είναι τελείως αδόκιμες και «τεχνητές», ενώ η λέξη Dasein είναι κοινή καθημερινή γερμανική λέξη που δηλώνει την ανθρώπινη ύπαρξη. Μεταφραστικό κατόρθωμα θα ήταν η εύρεση (αν, βέβαια, υπάρχει) μιας κοινής καθημερινής νεοελληνικής λέξης που να αποδίδει το Dasein: προς το παρόν διατηρούμε τη γερμανική λέξη με επεξηγήσεις για τη σημασία της. Βλ. Μαλεβίτση Χ. *Η Φιλοσοφία του Heidegger*, σελ. 56-7.

5. Fürsorge και Besorge έχουν αποδοθεί ως «βιομέριμνα» και «ανθρωπομέριμνα».

3. Η αναυθεντική ύπαρξη, η ύπαρξη δηλαδή που δεν έχει οικειοποιηθεί τον εαυτό της⁶, που ζει στη δικτατορία του «man»⁷ προσπαθεί να βρει τρόπους για να γλυτώσει ακόμα κι από τη σκέψη του θανάτου, να τον «απωθήσει»⁸ ακόμα κι ως δυνατότητα. Οι τρόποι που συνήθως χρησιμοποιεί είναι:

α. η ενατένιση του θανάτου σαν μιας μακρινής, στο αχανές μέλλον υπάρχουσας, δυνατότητας,

β. η προσπάθεια λησμονιάς του στα πλαίσια της καθημερινής μέριμνας⁹,

γ. σε φιλοσοφικό επίπεδο η «παρηγοριά» πως ο θάνατος δεν είναι απόλυτα βέβαιος, με το γνωστό σκεπτικό επιχείρημα πως ο θάνατος είναι μόνο πιθανός, μια και μόνο εμπειρική βεβαιότητα επιτρέπεται να αποδοθεί σ' αυτόν και δεν υπάρχει αποδεικτική βεβαιότητα¹⁰.

4. Στο βαθμό που αυθεντικότητα σημαίνει: αδράχνω τον ίδιο μου τον εαυτό, οικειοποιούμαι το «Εγώ» μου, παύοντας να είμαι «οι άλλοι», δηλαδή ο man, τότε ο θάνατος, ως η κατ' εξοχήν δυνατότητα που είναι ασυσχέτιστη με άλλους, είναι η «βασιλική οδός» για την αυθεντικότητα: οικειοποιούμενος τον εαυτό μου, οικειοποιούμαι και τις δυνατότητές του, κυρίως εκείνη που με κάνει να είμαι πραγματικά ο εαυτός μου, μιας και δεν σχετίζεται με άλλους, με ο,τιδήποτε «έτερον εμού»: τη δυνατότητα του θανάτου.

5. Όμως, τι ακριβώς σημαίνει «οικειοποιούμαι τη δυνατότητα»; Ο Heidegger βρίσκεται πολύ μακριά από κάθε σκέψη που, προσπαθώντας να οικειοποιηθεί το θάνατο, θέλει την ανθρώπινη ύπαρξη να μετατρέψει μόνη της τη δυνατότητα του θανάτου σε πραγματικότητα, αντιτίθεται δηλαδή σε κάθε προσπάθεια «φιλοσοφικού άλλοθι» της αυτοκτονίας. Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι να οικειοποιηθεί το Dasein όχι τον ίδιο το θάνατο αλλά τη δυνατότητα του θανάτου, κατανοώντας πως «είναι προς θάνατο» («Sein zum Tode»).

6. Η κατανόηση, όμως, αυτή πώς εκφράζεται; Ο Heidegger εδώ θα χρησιμοποιήσει δυο «τεχνικούς» όρους: η κατανόηση της δυνατότητας του θανάτου ως καθαρά προσωπικής, μη συσχετίσιμης και αναπόφευκτης δυνατότητας, η κα-

6. Βλ. *Sein und Zeit* παρ. 26.

7. Man: αόριστο, αντωνυμία, αντίστοιχη του γαλλικού «on» δεν υπάρχει αντιστοιχία στη γλώσσα μας, γι' αυτό και κάθε μετάφραση είναι συζητήσιμη· ο Τζαβάρας μεταφράζει: «οι πολλοί». Ο man είναι κάτι σαν το δικό μας «ένας κάποιος», το —ται του γ' ενικού μέσης και παθητικής φωνής: Man glaubt π.χ.,

πιστεύεται, on croit κ.ο.κ.

8. Βλ. και Pascal τη θεωρία του για τη διασκέδαση: «οι άνθρωποι, για να είναι ευτυχείς συμφώνησαν να μη σκέπτονται το θάνατο».

9. Έτσι ώστε δηλαδή να μην έχει χρόνο να ασχοληθεί.

10. Βλ. *Sein und Zeit*, Max Niemeyer, Verlag 1963, παρ. 52.

τανόηση δηλαδή πως το Dasein είναι «Είναι προς θάνατον» εκφράζεται με το «να σηκώσουμε το βάρος» αυτής της δυνατότητας, να μην προσπαθήσουμε να την αποφύγουμε αλλά να είμαστε «μέσα» σ' αυτή, να μην «τρέχουμε» αλαφιασμένοι μακριά απ' αυτή, αλλά να «τρέχουμε προ αυτής», να τη βλέπουμε κατ'έφατσα, να «τρέχουμε μπροστά μέσα στη δυνατότητα», «vorlaufen in die Möglichkeit». Προ-τρέχοντας μέσα στη δυνατότητα, σίγουρα βέβαια δεν την πραγματοποιούμε, όπως είπαμε, μιας και, αν την πραγματοποιήσουμε την αίρουμε ως δυνατότητα, αλλά κατανοούμε πως το Da-μας, η εμπειρική δηλαδή ύπαρξή μας, δεν είναι κάτι αυτονόητο και «άπαξ δια παντός» δεδομένο· κατανοούμε πως «οι άλλοι» σε τίποτα δεν μπορούν να «βοηθήσουν» στο να αποφευχθεί αυτή η δυνατότητα. Τότε αυτό το «προλαβαίνειν τη δυνατότητα»¹¹, ο πρώτος τεχνικός όρος, επαναφέρει την αγωνία, αγωνία μπροστά στο Μηδέν, όπου ανακαλύπτουμε «μέσα στη φωτεινή της νύχτα»¹² πως το Da-sein μας είναι ον και όχι Τίποτα.

7. Απ-ελευθερωμένο το Da-sein από τους «άλλους», τον man, όντας πια ο εαυτός του, βρίσκεται σε μια «Ελευθερία προς θάνατον» (Freiheit zum Tode).

Η ελευθερία αυτή (ο άλλος «τεχνικός» όρος) σε τι έγκειται; Όπως μας βεβαιώνει ο ίδιος ο Heidegger είναι:

- α. παθιασμένη,
- β. απαλλαγμένη από τις ψευδαισθήσεις (Illusionen) των «άλλων»,
- γ. γεγονός (faktisch, μτφ. Γ. Τζαβάρα),
- δ. βέβαιη για τον εαυτό της,
- ε. αγωνιώδης.

Αυτό που πρέπει να προσέξουμε, είναι πως ο Heidegger μιλά για «ελευθερία προς θάνατο» (zum Tode) και «Είναι προς θάνατο» (zum Tode): εφόσον το Dasein «είναι προς θάνατο» και η κατανόηση αυτού του πιο δικού του Είναι αποτελεί στοιχείο αυθεντικότητας, τότε «ελευθερία προς θάνατο» σημαίνει απ-ελευθέρωση από την αναυθεντικότητα και, μ' αυτή την οπτική γωνία, η ελευθερία προς θάνατο είναι αρχικά ταυτόσημη με:

- α. απ-ελευθέρωση από τον man
- β. κατανόηση πως «είναι προς θάνατο»
- γ. οικειοποίηση-υποδοχή-κατάφαση αυτής της δυνατότητάς της.

Έτσι εξηγούνται οι χαρακτηρισμοί (β), (δ): η απαλλαγή από τον «man»

11. Όπως έχει αποδοθεί από το Τζαβάρα στο *Είναι και Χρόνος* τόμος Β', «Δωδώνη» παρ. 53.

12. Η περίφημη πρόταση από το *Was ist*

Metaphysik: «In der hellen Nacht des Nichts der Angst erstet erst die ursprüngliche Offenheit des Seiendes als eines solchen: dass es Seiend ist und nicht Nichts».

και η βεβαιότητα για τις πιο δικές μου δυνατότητες είναι οι όροι της ελευθερίας μου, ελευθερίας που αποκτιέται με την αποδοχή της δυνατότητας του θανάτου. Κατά πόσο οι χαϊντεγκεριανές αυτές θέσεις απηχούν νιτσεϊκά μοτίβα, κατά πόσο η χαϊντεγκεριανή «ελευθερία προς θάνατο» μπορεί να συνδεθεί ή, έστω, απλά να θυμίσει τον *amor fati* του Nietzsche, όπως υποστηρίζει και ο Γεωργούλης¹³, είναι κάτι που απαιτεί διεξοδική μελέτη και δεν μπορεί να εξετασθεί σ' αυτή την εργασία.

8. Όμως, η ελευθερία προς θάνατο δεν εξαντλείται μόνο στην απ-ελευθέρωση από τον *map* και την άδραξη του Εαυτού· ο Heidegger, χαρακτηρίζοντάς την συγχρόνως *παθιασμένη* και *αγωνιώδη* προχωρά σε εντοπισμό περισσότερων στοιχείων που τα αποδίδει σ' αυτή· η ελευθερία προς θάνατο, όντας απ-ελευθέρωση και επ-αν-οικειοποίηση του πιο δικού της Είναι, ξεφεύγει από το στάδιο της μέριμνας για τους άλλους και για τα καθημερινά προβλήματα και γίνεται καθαρή μέριμνα για τον ίδιο τον εαυτό της (... bringt [das Dasein] vor die Möglichkeit... es selbst zu sein... «Sein und Zeit» § 53) και, κατ' επέκταση, νοιώθοντας όλο το βάρος της, κατανοώντας α) πως κανείς δεν μπορεί δεν μπορεί να τη στηρίξει και β) το μηδέν που απορρέει από την ίδια την ύπαρξη ως δυνατότητα για εξαφάνιση κάθε δυνατότητας (... vor dem Nichts der möglichen Unmöglichkeit seiner Existenz, ό.π.), τότε αγωνιά α] μπροστά στο Μηδέν, β] μπροστά στον ίδιο της τον εαυτό, που όλες της πια τις δυνατότητες πρέπει να αναπτύξει, ώστε να είναι πραγματικά αυθεντική ύπαρξη· η ελευθερία προς θάνατο είναι λοιπόν αγωνιώδης, αφού δεν είναι επανάπαυση αλλά διαρκής προσπάθεια για παραμονή στην αυθεντικότητα, γεγονός¹⁴, σαν λογική συνέπεια του παραπάνω, αφού δεν «φεύγει» από τον κόσμο αλλά δρα μέσα σ' αυτόν και παθιασμένη γιατί: α] βρίσκεται σε μια θυμική διάθεση, τη διάθεση της αγωνίας, μιας και (κάθε κατανόηση βρίσκεται σε κάποια διάθεση)¹⁵ και η ελευθερία προς θάνατο έχει κατανοήσει πως «είναι προς θάνατο», β] για να είναι γνήσια ελευθερία προς θάνατο, πρέπει να μην μετριάξει τη δυνατότητα του θανάτου με «ψευτοπαρηγοριές» της αναυθεντικότητας αλλά έμπρακτα (να παραμένει σ' αυτή την απειλή)¹⁶ και (να καλλιεργεί την αοριστία της βεβαιότητας) (εννοεί του θανάτου) κάτι που πρακτικά σημαίνει πως «μέτρο εκτίμησης των σχεδιαζομένων δυνατοτήτων είναι ο θάνατος. Μόνο, δηλαδή, οι

13. Βλ. Γεωργούλη Κ.Δ., «Αισθητικά και Φιλοσοφικά Μελετήματα», στο *Η φαινομενολογική Οντολογία του Martin Heidegger*, σελ. 22α.

14. (γεγονότητα), Faktizität σημαίνει: κατάσταση του εαυτού μας σαν μοιραία δεμένο με

το Είναι των όντων που συναντιώνται στον κόσμο» *Sein und Zeit*, σ. 56.

15. Βλ. *Sein und Zeit*, ό.π. σελ. 265, «Alle Verstehen ist Befindliches».

16. Ό.π.

αποφάσεις που παίρνει το άτομο, χωρίς να υποχωρεί στο φόβο του θανάτου, αξίζει να χαρακτηριστούν “γνήσιες”¹⁷, όπως παρατηρεί ο Γεωργούλης, κατατάσσοντας τις χαϊντεγκεριανές αυτές θέσεις στον «καταστροφικό ηρωισμό», αφήνοντας έμμεσα να υπονοηθεί πως δεν είναι άμοιρες των μετέπειτα πολιτικών του θέσεων, κάτι που έχει υποστηριχθεί και από άλλους, όπως π.χ. τον Κουν Χέλμουτ¹⁸.

9. Ο θάνατος λοιπόν δεν είναι μόνο η «βασιλική οδός» προς την αυθεντικότητα, είναι συγχρόνως και μέτρο στάθμισής της. Η παραδοχή της δυνατότητας του θανάτου θα καθορίσει τελικά την «αυθεντική» ύπαρξη· όχι όμως απλά η παραδοχή, γιατί τότε θα υπήρχε ο κίνδυνος να μετατραπεί η ελευθερία προς θάνατο σε μια παθητική, μοιρολατρική αποδοχή-ενατένιση του θανάτου ανατολικο-σοπενουερικής υφής ή να μετατραπεί σε αναζήτησή του με την αυτοχειρία· αν γινόταν είτε το πρώτο είτε το δεύτερο τότε η ύπαρξη δεν θα πετύχαινε ποτέ την αυθεντικότητα, γιατί απλά δεν θα πραγμάτωνε τις δυνατότητές της, δυνατότητες που πραγματώνει όταν «προλαβαίνει τη δυνατότητα», δρώντας, γνωρίζοντας τη δυνατότητα του θανάτου.

10. Η προβληματική τελικά του Heidegger για το θάνατο ξεκινά από την έννοια της αυθεντικότητας. Συνοπτικά, το σχήμα που φαίνεται να ακολουθεί είναι:

- α. Αυθεντική ύπαρξη είναι εκείνη και μόνο εκείνη που οικειοποιείται τον εαυτό της.
- β. Για να ισχύει το [α] απαιτείται να ξεφύγει από τη «δικτατορία»¹⁹ του *man*, που την κρατά στην αναυθεντικότητα.
- γ. Προσκόλληση στην αναυθεντικότητα σημαίνει πως παραγνωρίζεται η γνήσια μέριμνα και προωθούνται η βιομέριμνα και η ανθρωπομέριμνα.
- δ. Γνήσια μέριμνα σημαίνει πως μεριμνώ για το πιο δικό μου Είναι.
- ε. Στο πιο δικό μου Είναι ανήκει η δυνατότητα του θανάτου, δυνατότητα που αφορά μόνο εμένα, που είναι καθαρά προσωπική μου υπόθεση.
- στ. Όντας αυτή η δυνατότητα η πιο προσωπική μου, τότε αν την κατανοήσω ως δυνατότητα, έπεται πως κάνω στροφή στον εαυτό μου και συντελείται ένα σημαντικό «ταρακούνημα» που αφυπνίζει την ύπαρξή μου από την αναυθεντικότητα.
- ζ. Ο κίνδυνος που μπορεί να εμποδίσει αυτή την αφύπνιση είναι οι απόψεις που η αναυθεντικότητα, μέσω του *man*, έχει καλλιεργήσει· πως ο θάνατος

17. Βλ. Γεωργούλη ό.π. σελ. 229

18. Βλ. και σημείωση 3.

19. Ο Heidegger χρησιμοποιεί αμφιβόως αυτό τον όρο: *Diktatur*.

π.χ. είναι κάτι μακρινό και όλα τα άλλα που παραπάνω αναφέρθηκαν.

η. Οικειοποιούμενη η ύπαρξη τη δυνατότητα του θανάτου, νοιώθει το θάνατο όχι ως ένα τέρμα αλλά ως μια κατάσταση που απλά ακόμα δεν συντελέστηκε, ένα «όχι-ακόμα».

θ. Η παραδοχή αυτής της δυνατότητας δεν πρέπει²⁰ να την τρομάζει, αλλά να την ωθήσει στη γνήσια μέριμνα, τη μέριμνα δηλαδή για την ίδια της την ύπαρξη, υπό το πρίσμα του θανάτου, που στέκει πιο πάνω από την ύπαρξη, ως ενοχρεμές.

ι. Μέσα στη δυνατότητα του θανάτου δηλαδή η ύπαρξη νοηματοδοτείται αδράχνοντας τον ίδιο της τον εαυτό και δρα πια υπό το πρίσμα αυτής της δυνατότητας.

ια. Τι είναι, όμως, αυτό που την κάνει να αφυπνιστεί; 'Η μήπως τελικά αυτή η «αφύπνιση» είναι απλά ένα θεωρητικό σχήμα;

ιβ. Ο ίδιος ο Heidegger γράφει πως «το ότι ένα αυθεντικό-δύνασθαι-ολόκληρον Είναι του Dasein είναι οντολογικά δυνατό, δεν σημαίνει τίποτε, όσο δεν έχει δειχθεί το αντίστοιχο οντικό-δύνασθαι-Είναι με βάση το ίδιο το Dasein» και για να εξηγήσει το ερώτημα του (ια) μιλά για την «κλήση της συνείδησης» που εγκαλεί από την αναυθεντικότητα στην αυθεντικότητα, όρος που πολλοί τον θεωρούν εγκατάλειψη της φαινομενολογίας και παραχώρηση στο μυστικισμό.

ιγ. Και τι σημαίνει τελικά γνήσια μέριμνα; Ποιο είναι το κύριο, το συστατικό της χαρακτηριστικό; Αφού τελικά ο θάνατος λειτουργεί δυναμικά και η ελευθερία προς θάνατο είναι «παθιασμένη», τότε, αφού κύριο προσδιοριστικό του πάθους είθισται να νοείται η ένταση, η προοπτική του θανάτου ωθεί την ύπαρξη σε έντονη δραστηριότητα, κάτι που θυμίζει αμυνδρά την κίρκεγκωριανή προτροπή: «να ζεις την κάθε μέρα σαν να είναι η τελευταία».

ιδ. Τι είναι τελικά ο θάνατος; Τι συμβαίνει μετά απ' αυτόν; Στα ερωτήματα βέβαια αυτά η υπαρξιακή αναλυτική όχι μόνο δεν απαντά, ούτε καν τα θέτει. Τον βιτγκενσταϊνικό αφορισμό του Tractatus «το θάνατο δεν τον ζούμε», «ο θάνατος δεν είναι συμβάν της ζωής», ίσως τον προσυπέγραφε και ο Heidegger.

ιε. Σε τι έγκειται τότε η «θανατολογία» του Heidegger; Αφού δεν μιλά για το θάνατο και για το επέκεινα αυτού, αφού ο όρος «αθανασία ψυχής»²¹ είναι άγνωστος στην Υπαρξιακή Αναλυτική, τότε γιατί π.χ. ο Ebeling²² θεωρεί

20. Πάλι το «πρέπει» που, επαναλαμβάνουμε, θα είναι περισσότερο στο χαϊντεγκεριανό πνεύμα αν λαμβάνεται λογικά-περιγραφικά και όχι ηθικά.

21. Όπως και ο όρος «ψυχή»!

22. «Der Tod in der Moderne», Verlag Anton Hain, Meisenheim 1979.

το τμήμα του «*Sein und Zeit*» για το θάνατο ως αφετηρία του νεότερου φιλοσοφικού στοχασμού και σε συλλογή σχετικά με το θάνατο, που έχει εκδώσει, το παραθέτει αυτούσιο;

ιστ. Ο Heidegger δεν μιλά για το θάνατο²³· μιλά για τη δυνατότητα του θανάτου και το πώς αυτή μπορεί να συντελέσει στην ολοκλήρωση του *Dasein*²⁴, τραβώντας το από την αναισθητικότητα.

ιζ. Θίγει, ίσως, και ψυχολογικά ζητήματα, όταν αναλύει τη στάση της αναισθητικότητας απέναντι στο θάνατο²⁵. Πολλοί άλλωστε πιστεύουν πως η όποια αξία της Υπαρξιακής Αναλυτικής δεν έγκειται στις «οντολογικές» της διερευνήσεις αλλά στις ψυχολογικές-φαινομενολογικές της περιγραφές-αναλύσεις.

ιη. «*Das Sein zum Ende muss sich in ihr halten...*» «Το Είναι προς θάνατο πρέπει να παραμείνει σ' αυτή» (εννοεί την απειλή του θανάτου). Υπάρχει τελικά στη «θανατολογία» ή και σε ολόκληρη την Υπαρξιακή Αναλυτική κάποια υπολασθάνουσα «Ηθική»; Ο Heidegger αρνούμενος να ψαρέψει στα «θολά νερά των αξιών και των ολοτήτων»²⁶ θα το αρνιόταν κατηγορηματικά. Το ζήτημα όμως, ίσως, παραμένει ανοικτό.

ιβ. Αν θελήσουμε να ερμηνεύσουμε την εμμονή του Heidegger στον αυστηρά «οντολογικό-φαινομενολογικό» χαρακτήρα της Υπαρξιακής Αναλυτικής και την επίμονη άρνηση κάθε «δεοντολογικής, ηθικο-αξιολογικής» παραμέτρου που πολλοί αποδίδουν στο έργο του, θα πρέπει να σκεφτούμε ως εξής:

i. Το πέρασμα από την αναισθητικότητα στην αυθεντικότητα και, κατ' επέκταση, στην κατανόηση του Είναι-προς-θάνατο, γίνεται με την κλήση της συνείδησης (*Ruf des Gewissens*).

ii. Η συνείδηση φαίνεται να είναι κάτι «σκοτεινό» που υπερβαίνει το εμπειρικό *Dasein*.

iii. Αυτή συνδέεται άμεσα με το Είναι.

iv. Άρα, αυτό που εγκალεί στην αυθεντικότητα είναι το Είναι.

v. Που σημαίνει, δεν εκλέγουμε την αυθεντικότητα, αλλά αυτή μας εκλέγει.

vi. Έτσι, η Ηθική ως σύνολο δεοντολογικών κανόνων καταργείται και στη θέση της προωθείται μια κυριαρχική Οντολογία.

vii. Και τελικά αυτή είναι η ιδιοτυπία της χαϊντεγκεριανής «θανατολογίας»· δεν μιλά για το θάνατο, αλλά για τη δυνατότητα του θανάτου· δεν μιλά για το «μετά» αλλά για το «πριν» και όταν όλα δείχνουν πως ετοιμάζεται να

23. Βλ. και παραπάνω σημειώσεις.

24. «*Das mögliche Ganzsein des Seins und das Sein zum Tode*» είναι άλλωστε και ο τίτλος της «θανατολογίας» του.

25. Βλ. *Sein und Zeit* ο.π., παρ. 51 κυρίως.

26. Βλ. «*Einführung in die Metaphysik*» Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1966, σελ. 152.

γίνει μια «ηθική του θανάτου», ηθική δηλαδή που συνδέεται με μια στάση απέναντι στο θάνατο αλλά και στη ζωή *sub specie mortis*, τότε ομολογείται πως το Είναι-προς-θάνατο παραμένει μια φανταστική απαίτηση, απλά οντολογικά δυνατή (*Sein und Zeit* ό.π., σ. 266). Και τότε, ίσως, το μότο (1) που παραθέτουμε, γίνεται εξαιρετικά εύγλωττο...

